

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри українознавства
і мовної підготовки іноземних громадян
Протокол № 1 від 25.08.2023 р.

ПОГОДЖЕНО

Проректор з навчально-методичної роботи

Каріна НЕМАШКАЛО

**ФАХОВА УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА.
ОСНОВИ КОМУНІКАЦІЇ**

робоча програма навчальної дисципліни (РПНД)

Галузь знань	всі
Спеціальність	всі
Освітній рівень	перший (бакалаврський)
Освітня програма	всі

Статус дисципліни	вибіркова
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська

Розробники:
к.філол.н., доцент
к.філол.н., доцент
к.філол.н., доцент
к.філол.н., доцент
ст. викладач

Людмила АРХИПЕНКО
Олена ЛИТВИН
Ірина СМЕТАНА
Ірина ХОДАРСЬВА
Інна ШЕЛЕПКОВА

Завідувач кафедри
українознавства і мовної
підготовки іноземних
громадян

Ольга ЧЕРЕМСЬКА

Харків
2023

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Фахова українська мова як іноземна. Основи комунікації» спрямована на формування у здобувачів вищої освіти навичок іншомовної професійної комунікації в діловому контексті міжкультурного професійного спілкування.

Метою навчальної дисципліни є розвиток в іноземних здобувачів іншомовної комунікативної компетентності для забезпечення ефективного спілкування майбутніх фахівців у діловій сфері в найбільш типових ситуаціях.

Завданнями навчальної дисципліни є:

– оволодіння фонетичними, лексичними, граматичними засобами професійного спілкування, а також говорінням, аудіюванням, читанням та письмом як видами мовленнєвої діяльності під час практичного застосування в процесі спілкування;

– формувати мовну, комунікативну, соціолінгвістичну, дискурсивну, стратегічну, соціальну компетентності;

– надати студентам відомості про специфіку усної та писемної реалізації іншомовної фахової комунікації;

– сформувати навички в здобувачів вищої освіти укладання окремих документів;

– навчити застосовувати набуті знання та вміння в майбутній професійній діяльності.

Об'єктом вивчення дисципліни є норми сучасної української літературної мови, основи красномовства.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є сучасна українська літературна мова в її стилєвих різновидах.

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна, визначено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна

Результати навчання	Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти
Спілкуватися в усній та письмовій формі українською мовою	Здатність використовувати систему засвоєних знань (правил) щодо функціонування мови фахового спілкування в мовленнєвій і розумовій діяльності
Створювати та організовувати ефективні комунікації в процесі професійної діяльності	Здатність обирати цільові стратегії поведінки, способи взаємодії з оточенням, окремими людьми; виконувати різні соціальні ролі в колективі; презентувати себе, укладати документи, вести дискусію, використовуючи вмотивовані комунікативні засоби

Застосовувати набуті знання в практичній діяльності	Здатність до пошуку, аналізу та добору необхідної інформації, організації, перетворення та зберігання її
---	--

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Особливості фахового спілкування в полікультурному середовищі

Тема 1. Комунікативна компетентність у професійній діяльності мовної особистості.

1.1. Предмет, мета, завдання навчальної дисципліни.

Предмет, мета і завдання курсу, його наукова основа. Професійна мовнокомунікативна компетенція. Мовне законодавство та мовна політика в Україні.

1.2. Українська літературна мова у фаховій комунікації.

Ознаки літературної мови. Українська мова як єдина національна мова українського народу та форма його національної культури. мова професійного спілкування як функційний різновид української літературної мови.

1.3. Українська мова серед інших мов світу.

Українська мова – державна мова України. Класифікація мов. Мовна сім'я. Індивідуальні риси української мови.

Тема 2. Культура фахового спілкування.

2.1. Фахова українська мова, фахове мовлення, фахове спілкування.

Мова, мовлення та спілкування. мова та культура мовлення в житті професійного комунікатора. Основні комунікативні ознаки культури мовлення. Функції фахової мови. Фраза. Текст.

2.2. Особливості фахового спілкування та фахового мовлення.

Спілкування і комунікація. Функції спілкування. Види і форми професійного спілкування. Призначення та особливості офіційно-ділового стилю. Основні закони спілкування. Стратегії спілкування.

2.3. Відмінності між усним і письмовим діловим мовленням.

Особливості усного спілкування. Індивідуальні та колективні форми фахового спілкування. Функції та види бесід. Стратегії поведінки під час ділової бесіди. Співбесіда з роботодавцем. Невербальна комунікація в професійній діяльності.

2.4. Фахове спілкування як вид соціального спілкування.

Орфоепічні особливості сучасної літературної української мови. Українська графіка та орфографія. Словники в професійному мовленні.

Тема 3. Типи мовної культури у фаховому спілкуванні.

3.1. Жанрові різновиди усного і писемного спілкування та сфери їх реалізації.

Типологія внутрішньонаціональних мовних культур. Жанри ділової комунікації (ділова бесіда, телефонна розмова, ділова нарада, пресконференція, переговори, публічні промови, офіційні листи).

3.2. Діалогічне – монологічне, міжособистісне – публічне, безпосереднє – опосередковане, контактне – дистанційне фахове спілкування.

Жанрові різновиди та форми усного фахового спілкування (за способом взаємодії між комунікантами; за кількістю учасників; з урахуванням каналів комунікації; за змістом повідомлення). Характерні риси усного ділового мовлення (повідомлення, розповідь, опис, переконання, презентація-доповідь).

Тема 4. Орфоепічні норми сучасної української літературної мови.

4.1. Поняття орфоепії. Нормативність вимови голосних та приголосних звуків.

Орфоепічна унормованість. Правила орфоепії. Порухення норм української літературної вимови. Орфоепічні словники та довідники. Фонетична транскрипція. Вимова голосних звуків.

4.2. Вимова приголосних у звукосполученнях.

Вимова дзвінких та шиплячих приголосних; твердих і м'яких приголосних. Звук [г]. Випадки асиміляції приголосних звуків. Спрощення звуків у групах приголосних.

4.3. Засоби милозвучності української мови.

Чергування *у–в*. Чергування *і–й*. Чергування часток *би–б*, *же–ж*. Чергування прийменників *з–зі–із*. Чергування прийменників *над–наді*, *під–піді*, *перед–переді*, *у–уві* та аналогічних префіксів. Чергування постфіксів *ся–сь*.

4.4. Поняття про словесний наголос. Акцентуаційні норми української мови. Складні випадки наголошування.

Окремі закономірності наголошування слів.

Тема 5. Лексичні норми сучасної української літературної мови

5.1. Лексичний склад української мови.

Лексичне значення слова. Слова однозначні та багатозначні. Пряме та переносне значення слова.

5.2. Стилистична диференціація лексики української мови.

Спеціальна лексика. Терміни. Номенклатура. Професіоналізми.

5.3. Лексичне та фразеологічне багатство української мови.

Полісемія, синонімія й омонімія. Паронімія. Фразеологія офіційно-ділової та наукової сфери. Канцеляризми.

5.4. Лексична нормативність мови з огляду на сфери використання.

Лексичні помилки. Повтор одного слова чи спільнокоренових слів в одному або сусідніх реченнях (тавтологія), уживання зайвих слів (плеоназм), дублювання значення у двох словах, перекручування слів, уживання їх у невластивому

значенні. Порушення лексичної сполучуваності слів. Ненормативне вживання слів, невластивих українській мові. Неправильне вживання міжмовних омонімів.

Тема 6. Морфологічні та орфографічні норми сучасної української літературної мови

6.1. Морфологічна нормативність мови.

Поняття морфологічної форми. Засвоєння правил словозміни різних частин мови як необхідна умова досягнення належного рівня культури мови. Правила словозміни, які не припускають відхилень. Варіанти форм словозміни. Нормативні варіанти, рівноцінно за змістом та сферою вживання.

6.2. Особливості творення та вживання словозмінних форм різних частин мови.

Засвоєння правил словозміни різних частин мови (іменника, прикметника, числівника, займенника, дієслова) як необхідна умова досягнення належного рівня культури мови фахівця.

Особливості словозміни іменника. Варіантні форми іменника за ознакою роду. Варіантні вживання числових форм іменника. Складні випадки творення та вживання відмінкових форм іменника.

Особливості формотворення та словозміни прикметника. Творення вищого та найвищого ступенів порівняння прикметника. Відмінювання прикметників з основою на м'який приголосний та шиплячий. Варіантні закінчення відмінкових форм прикметника, їх стильове розмежування.

Особливості словозміни числівника. Відмінювання простих, складних та складених кількісних числівників. Відмінювання порядкових числівників. Уживання числівників на позначення дати та часу.

Особливості словозміни займенника. Відмінювання займенників різних розрядів. Варіантні відмінкові форми займенників.

Словозміна дієслова. Варіантність форми часу та особових форм, їх розмежування. Варіантні форми інфінітива, їх стильове розмежування. Творення та вживання дієприкметників. Безособові конструкції з дієслівними формами на *но*, *–то*.

Уживання слів, що належать до службових частин мови.

6.3. Орфографічні норми сучасної української літературної мови.

Написання ненаголошених голосних у коренях слів. Уживання м'якого знака. Уживання апострофа. Правопис префіксів. Подвоєння приголосних. Правопис слів іншомовного походження. Спрощення в групах приголосних. Правопис іменникових і прикметникових суфіксів. Правопис відмінкових закінчень. Правопис особових закінчень дієслів.

Тема 7. Синтаксичні та пунктуаційні норми сучасної української літературної мови.

7.1. Синтаксична нормативність мовлення.

Побудова синтаксичних конструкцій – словосполучень та речень. Практика використання синтаксичних конструкцій у текстах.

7.2. Складні випадки побудови словосполучень і речень.

Порушення синтаксичної норми в побудові словосполучень. Вживання прийменників *по, при* у професійному мовленні. Порушення синтаксичних норм у різних за структурою реченнях.

7.3. Найважливіші пунктуаційні норми української літературної мови. Дотримання пунктуаційних норм. Пунктуаційні помилки, розділові знаки.

Змістовий модуль 2. Комунікативний аспект українського фахового мовлення.

Тема 8. Національно-культурні особливості фахової комунікації.

8.1. Мовний етикет. Мовні етикетні формули, етикетні тексти і правила їх використання.

Правила поведінки. Види етикету. Етикетні мовленнєві формули. Категорія ввічливості.

8.2. Етикетні норми і національні традиції.

Поняття «етикет» та «протокол». Основні підсистеми й основні правила ділового етикету та їх специфіка. Стереотипи поведінки в різних країнах світу. Національна та регіональна специфіка ділового етикету.

Тема 9. Усна форма фахової комунікації.

9.1. Характеристика та особливості жанрів усного фахового спілкування.

Види й жанри усного професійного мовлення (доповідь, наукова доповідь, політична доповідь, промова, виступ, повідомлення).

9.2. Ділова бесіда. Композиційні особливості, етапи підготовки та проведення ділової бесіди.

Правила підготовки й проведення бесіди. Етика обговорення проблеми та ухвалення рішення. Мистецтво переконувати. Секрети успішної бесіди.

9.3. Правила та етикет телефонного спілкування. Обмін інформацією.

Телефонна розмова – один із різновидів усного мовлення. Приватні та службові розмови. Етичні питання використання мобільних телефонів.

9.4. Поняття «дискусія», «суперечка», «дебати». Основні правила ведення дискусії. Етика проведення дискусії.

Суперечка як вид комунікації. Різновиди суперечки. Культура мовлення під час дискусії.

Тема 10. Культура міжперсонального спілкування. Публічний виступ.

10.1. Основи красномовства. Ораторське мистецтво.

Переконливість мови, мовні засоби впливу на аудиторію, образ оратора, темп і манера мовлення. Вибір теми та врахування аудиторії. Культура мови оратора. Психологічні прийоми впливу на слухачів. Невербальна комунікація.

10.2. Публічний виступ та його особливості. Зміст і композиція публічного виступу, інформаційне наповнення, контакт з аудиторією.

Види публічних виступів: доповідь, промова, виступ, повідомлення. Структура публічного виступу. Підготовка до виступу перед аудиторією. Дохідливість та грамотність мови. Ділова риторика.

10.3. Естетика мовлення.

Характерні ознаки естетики мовлення: правильність, точність, логічність, послідовність, виразність, доречність, чистота. Дотримання умов успішного спілкування. Мовленнєвий етикет. Етикетні формули. Естетичний вплив на слухача. Використання засобів художньої виразності.

Тема 11. Писемна фахова комунікація.

11.1. Офіційно-діловий стиль як форма реалізації мовної компетенції.

Мовностильові ознаки ОДС. Підстили офіційно-ділового стилю: адміністративно-канцелярський, законодавчий, дипломатичний, загальна характеристика та жанри реалізації. Призначення та сфери використання ОДС.

11.2. Основні вимоги до творення письмових текстів офіційно-ділового стилю.

Особливості писемної форми ділового стилю. Правила укладання тексту документа.

11.3. Лексичні та граматичні засоби офіційно-ділового стилю. Типові мовні засоби офіційно-ділового стилю.

Номенклатурна лексика, терміни, фразеологічні сполучення. Основні ознаки номенклатурних одиниць. Особливості добору й використання граматичних засобів ОДС.

Тема 12. Особливості укладання основних документів.

12.1. Резюме. Типове резюме.

Реквізити документа. Правила й вимоги щодо укладання резюме, композиційно-мовні особливості, розділи та кліше.

12.2. Заява як один із найпоширеніших офіційних документів.

Структура, реквізити, особливості лексики, морфології, синтаксису, пунктуації й стилістики тексту заяви та вживання типових мовних кліше.

12.3. Звіт про практику. Загальні правила оформлення, композиційно-мовні особливості документа.

Вимоги до тексту звіту. Характеристика та основні структурні елементи документа.

Перелік практичних занять/завдань за навчальною дисципліною наведено в табл. 2

Таблиця 2

Перелік практичних занять

Назва теми та/або завдання	Зміст
Тема 1. Завдання 1	Визначення ролі та функцій державної мови як засобу професійної комунікації в полікультурному середовищі

Тема 2.Завдання 2	Визначення особливостей фахового спілкування та іншомовного фахового мовлення. Ділова гра «Знайомство з колегами».
Тема 3. Завдання 3	Визначення особливостей усної та писемної реалізації фахової комунікації. Ділова гра «У відділі кадрів».
Тема 4. Завдання 4	Практичне застосування знань орфоепічних норм сучасної української літературної мови у фаховому спілкуванні.
Тема 5. Завдання 5	Практичне застосування знань лексичних норм сучасної української літературної мови у фаховому спілкуванні.
Тема 6. Завдання 6	Практичне застосування знань морфологічних та орфографічних норм сучасної української літературної мови у фаховому спілкуванні.
Тема 7. Завдання 7	Практичне застосування знань синтаксичних та пунктуаційних норм сучасної української літературної мови у фаховому спілкуванні.
Тема 8. Завдання 8	Використання мовного етикету у фаховій комунікації.
Тема 9. Завдання 9	Підготовка усної доповіді на визначені теми.
Тема 10. Завдання 10	Захист презентації із фахової теми.
Тема 11. Завдання 11	Практичне застосування знань щодо укладання тексту документа.
Тема 12. Завдання 12	Укладання найбільш поширених документів відповідно до чинних стандартів.

Перелік самостійної роботи за навчальною дисципліною наведено в табл. 3
Таблиця 3

Перелік самостійної роботи

Назва теми та / або завдання	Зміст
Теми 1–12	Підготовка до практичних занять
Теми 1–12	Виконання самостійних (домашніх) робіт
Тема 1–6	Підготовка до написання контрольної роботи
Теми 10–11	Підготовка публічного виступу з презентацією

Кількість годин практичних занять та годин самостійної роботи наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі викладання навчальної дисципліни для набуття визначених результатів навчання, активізації освітнього процесу передбачено застосування таких методів навчання, як:

Словесні (теми 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 12).

Наочні (демонстрація (теми 4, 5, 6, 7, 8, 12)).

Практичні (практична робота (теми 1-12), захист презентацій (теми 10-12)).

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

Університет використовує 100-бальну накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача вищої освіти до виконання конкретної роботи та оцінюється сумою набраних балів.

Для дисциплін з формою семестрового контролю залік: максимальна сума – 100 балів; мінімальна сума – 60 балів.

Підсумковий контроль включає семестровий контроль та атестацію здобувача вищої освіти.

Семестровий контроль проводиться у формі диференційованого заліку.

Підсумкова оцінка за навчальною дисципліною визначається для дисциплін з формою семестрового контролю залік – сумуванням всіх балів, отриманих під час поточного контролю.

Під час викладання навчальної дисципліни використовуються такі контрольні заходи:

поточний контроль: виконання завдань (85 балів), письмова контрольна робота (10 балів), захист презентацій (5 балів).

Більш детальну інформацію щодо системи оцінювання наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Мазурик Д. Українська мова для іноземців. Крок за кроком: підручник. – Харків : Фоліо, 2017. – 288 с.
2. Мацюк Г. Р. Українська мова. Практичний курс для іноземців Навчальний посібник. – Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2017. – 195 с.
3. Практикум з української мови для іноземних студентів: навчальний посібник: ч. 1. / За ред. проф. Н. П. Литвиненко. – Київ : Видавництво «Фенікс», 2018. – 93 с.
4. Практикум з української мови для іноземних студентів: навчальний посібник: ч. 2. / За ред. проф. Н. П. Литвиненко. – Київ : Видавництво «Фенікс», 2018. – 111 с.
5. Українська мова [Електронний ресурс] : навч. посіб. для іноземних слухачів підготовчого відділення / В. Ф. Жовтобрюх, Л. М. Архипенко, О. С. Дьолог [та ін.] ; за заг. ред. О. С. Черемської; Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. – 222 с. : іл. Режим доступу: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/29377>

6. Черемська О. С. Українська мова (за професійним спрямуванням) : навчально-практичний посібник для іноземних студентів усіх напрямів підготовки / О. С. Черемська, В. Г. Сухенко, Н. М. Карікова. – Харків. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. – 172 с. Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/14617>

Додаткова

7. Архипенко Л. М. Про інноваційні технології в процесі навчання української мови як іноземної. / Л. М. Архипенко // Проблеми і перспективи мовної підготовки іноземних студентів у закладах вищої освіти: збірник наукових статей за матеріалами XVI міжнар. наук.-практ. конф., 19 жовт. 2021 р. – Харків: Іванченка І.С., 2021. – С. 126–130. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/27224>

8. Збірник текстів і завдань до практичних занять з навчальної дисципліни "Українська мова (за професійним спрямуванням)" для іноземних студентів усіх напрямів підготовки всіх форм навчання : [Електронне видання] / уклад. О. С. Дьолог, І. І. Сметана. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. – 53 с. Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/17689>

9. Моргунова Н. С., Резван О. О. Мова для всіх. Навчальний посібник з української мови для іноземців. – Харків: ХНАДУ, 2019. – 210 с.

10. Назаревич Л. Т., Гавдида Н. І. Українська мова для іноземців. Практикум. – Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2017. – 188 с.

11. Практикум з української мови для іноземних англомовних студентів 1-го курсу / [Упор. Л. В. Фоміна, А. М. Дудка, І. І. Кулікова, О. В. Самолисова]. – Харків: ХНМУ, 2017. – 90 с.

12. Сметана І. І. Сухенко В. Г. Особливості термінології сучасного економічного дискурсу / І. І. Сметана, В. Г. Сухенко // Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця : матеріали V науково-практичної конференції / тези доповідей, 26–27 листопада 2020 р. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. – С. 372–373. Режим доступу: https://skced.hneu.edu.ua/files/hneu-lystopad_-2020-rechat.pdf

13. Стандартизовані вимоги: рівні володіння українською мовою як іноземною. А 1–С 2. Зразки сертифікаційних завдань: посібник / [Уклад. Мазурик Д., Антонів О., Синчак О та ін.]. – Київ: Фірма «ІНКОС», 2020. – 186 с.

14. Українська мова для іноземців. Рівень А 1: навчальний посібник / Є. О. Голованенко, Т. О. Дегтярєва, Г. І. Дядченко та ін. – Суми : ТОВ «ВТД «Університетська книга», 2019. – 279 с.

15. Українська мова для іноземців. Рівень А 2: навчальний посібник / Т. О. Дегтярєва, О. П. Коньок, О. М. Скварча та ін. – Суми : ТОВ «ВТД «Університетська книга», 2019. – 215 с.

16. Українська мова для іноземців. Рівень В 1: навчальний посібник / Л. В. Біденко, В. А. Завгородній, М. С. Казанджиєва та ін. – Суми : ТОВ «ВТД «Університетська книга», 2019. – 375 с.

17. Українська для студентів-іноземців (початковий рівень): навчальний посібник / О. М. Волкова, Н. О. Ворона, Є. О. Голованенко та ін., за ред. Т. О. Дегтярьової. – Суми : ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2020. – 304 с.

18. Українська мова (за професійним спрямуванням): практикум з наукового стилю мовлення для іноземних студентів усіх спеціальностей першого (бакалаврського) рівня [Електронний ресурс] / уклад. Г. Г. Гайдамака, О. С. Дьолог. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. – 170 с. Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/19428>

19. Щепка О. А. Українська мова як іноземна. Початковий рівень: навчальний посібник для іноземних студентів початкового етапу навчання. – Маріуполь : ПДТУ, 2018. – 206 с.

Інформаційні ресурси

20. Вивчаємо мову в іншомовній аудиторії: дієслово. Практичний посібник для іноземних студентів [Електронний ресурс] / [Упоряд. Береза Л. О., Василенко Н. В.]; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : ЧДТУ, 2021. – 74 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/2641/1/%d0%94%d1%96%d1%94%d1%81%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%be%202021.pdf>

21. Загальноосвітній стандарт з української мови як іноземної (рівні: А1, А2; В 1, В 2; С1) / Уклад: Ніколаєва Н. С., Бондарєва Н. О., Дем'янюк А. А. та ін. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/1410876247/>.

22. Сайт персональних навчальних систем ХНЕУ ім. С. Кузнеця за дисципліною «Фахова українська мова як іноземна. Основи комунікації». – Режим доступу: <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=6716>